

Peygamberin Kardeşleri

METİN KARABAŞOĞLU

© İz Yayıncılık Limited Şirketi, 2017
Sertifika no: 17313

İZ YAYINCILIK: 938
(*karakalem kitaplığı*)
düşünce dizisi: 122
ISBN: 978-605-326-156-8
9. baskı; İstanbul, 2017

Litros Yolu, Fatih Sanayi Sitesi 12/280, Topkapı-İstanbul
telefon: (212) 5207210 • faks: (212) 5115791
www.iz.com.tr • bilgi@iz.com.tr

kapak: Hamdi Akyol

Basıldığı yer: Alemdar Ofset Matbaacılık Davutpaşa Caddesi
Besler İş Merkezi No: 20/29 Topkapı/İstanbul (Sertifika no: 22953)

METİN KARABAŞOĞLU

Peygamberin Kardeşleri

METİN KARABAŞOĞLU, 1964 yılında İzmir'in Tire ilçesinde doğdu. İlk, orta ve lise öğrenimini burada gördükten sonra İÜ Siyasal Bilgiler Fakültesini bitirdi. Okul yıllarında yazmaya başladığı *Köprü* dergisinin bir süre yayın yönetmenliğini de yaptı. İz Yayıncılık'ın kuruluşunda yaklaşık 5 yıl editörlüğünü üstlendi. Muhtelif yayınevlerinde yayın yönetiminde bulundu. Muhtelif radyo ve TV'lerde programlar yaptı. Karakalem Yayınlarını kurdu, *Karakalem* dergisinin yayın yönetmenliğini yürüttü, Karakalem Seminerlerini başlattı. Çok sayıda kitabın tercüme, edisyon ve redaksiyonunda imzası olduğu gibi, bir dizi ismin yayın dünyasına kazandırılmasına da katkıda bulundu. Evli ve 3 çocuk babasıdır.

bilgi ve iletişim için:

website: www.karakalem.net

e-mail: metinkarabasoglu@yahoo.com

twitter: <https://twitter.com/mkarabasoglu>

facebook: <https://www.facebook.com/MetinKarabasoglu1>

Yayınlanmış Eserleri:

- *Kur'an Okumaları* (5 kitap) • *Hadis Okumaları* (2 kitap) • *Risale Okumaları* (5 kitap) • *Peygamberin Bir Günü* • *Sizin Yıldızınız Kim?* • *Peygamberin Kardeşleri* • *Küçük Şeyler* • *Oyuncak Tamirhanesi* • *Said'leri Ararken* • *Tehlikeli Denemeler* • *Gece Yürüyüşü* • *Düşünceler* • *Gölgeler ve Işıklar* • *Bilimin Öteki Yüzü* (S. Demirci ve Y. Mermer ile birlikte) • *Melekleri Ürkütmeden* • *Camide Dans Var* • *Ruh Bakımı* • *Kertenkele Çukuru* • *Mucize Avcısı* • *Geldim, Gördüm, Sordum* (ilk baskılar: *Ona Doğru* başlığıyla)

İçindekiler

<i>Sunuş</i>	9
<i>Önsöz</i>	11
Ahir zamanda genç olmak.....	17
Peygamber bize gelse.....	67
İçimde bir Nasranî var.....	85
Örtülü kapitalizm.....	109
Tüketen, tükenir	125
Aile evden gidiyor	139
Bilinmeyen yönleriyle Peygamber.....	153
Savaşa hayır!.....	173
Bizi ayıran duvar.....	187

Anneannem
Ulviye Örgen'in
RUHUNA FATİHALARLA
(1919-2000)

Sunuş

METİN KARABAŞOĞLU, YÜRÜYEREK OKUMALAR yapan bir yazar. *Peygamberin Kardeşleri*'ni yazarken de epey yürüdüğü anlaşılıyor. Caddelerde yürüyor. Vitrinleri seyrediyor. Gençlerin yüzünü okuyor. Toplumu gözlemliyor. Peygamber dönemine gidiyor. Hadislere dalıyor.

Okumalarını dış mekânlarla sınırlı tutmuyor Metin; iç mekânları da dış mekânlar kadar başarıyla kullanıyor. Dış mekânları okurken, sonra birden kamerasını bize, bizim içsel dünyamızın ortasına odaklıyor. Sosyal yaşamda gözlemlediklerinin insanın içinde olup bitenlerle ilişkisini kuruyor.

Kimi zaman da tersinden gidiyor. Önce insanın içinde olanlardan bahsediyor. İnsanın duygularını tahlil ederken birden kendimizi toplumsal olayların analizinin içinde buluyoruz. İnsanın içinde olup bitenlerin toplumsal yaşantıdaki karşılığının ne olduğunu sunuyor. Sosyolojik gerçekliklerle psikolojik gerçeklikleri birbiri içinde kaynaştırmayı kolaylıkla yaparak insanı bütüncül bir yaklaşımla ele almayı başarabiliyor.

Metin Karabaşoğlu'nun düşünürken kavramları kullanmayı sevdiği anlaşılıyor. Yazdıklarına bakınca son yıllarda önemsendiği kavramlardan birisinin 'denge' olduğu görülüyor. Celâl ile Cemal arasındaki dengeyi yaşamımızda bir referans noktası olarak önümüze koyuyor. Bu kitaptaki tüm yazılarında 'denge' kavra-

mını çeşitli konulara ustaca yayma başarısını göstermiş. Kitabın sayfalarına yaydığı 'denge' konusunu ise klasik söylemlerin dışında kavramlaştırdığını farkediyoruz. Denge kavramını ontolojik bir temele oturtuyor. İfrat ile tefritin sınırlarını çizip 'denge' halinin ne olacağına referansı olarak esma-i hüsnayı alıyor.

Metin, yazılarında başarıyla sergilediği 'denge' kavramı dahilinde, önemli açmazlarımızdan sıyrılmamızda yardımcı dayanak noktaları sergiliyor. İçimizdeki nefse ciddi yüzleştirmeler yaşatırken bizi o halde bırakmıyor. Nefsimizi yaralayıp kaçmıyor. Bunu iyi bir iş başarmak olarak görmüyor. Bu sefer kalbi ve ruhu besleyecek malzemeler önümüze koyuyor. Bir insanı ameliyat eden bir doktorun ameliyat sonrası bakımından, hastanın ağrılarının, sızılarının teskin edilmesinden sorumlu olması gibi... Ameliyat öncesinde, ameliyat sırasında ve ameliyat sonrasında şefkatli bir hekim gibi davranıyor—şefkati ameliyat yapmaya engel olmadan.

İnsanın benliğinin kendi gerçekliğini anlamaya yönelik ciddi yüzleşmelere ihtiyacı varsa, kalbin ve ruhun da kendine özgü beslenmeye, şefkate ihtiyacı var. Bir yandan benliğe yüzleşme yaşatmak, bir yandan ise umut, şevk, şefkat, ilgi, sevilme gibi insanın varoluşsal ihtiyaçlarını sunmak bir kemal halini oluşturuyor. Bu kemal hali hem insanın kendi kendisiyle olan, hem de öteki insanlarla olan ilişkilerinde, hem de kavramsal düşünen yazarlar için tutturulması zor bir üslup olarak karşımıza çıkıyor. Metin içimizdeki şeytanları kovarken, melekleri ürkütmüyor.

Metin, zor zamanların insanları olan bizlere, zorlukların içindeki kolaylıkları da sunuyor. Sadece zorlukların içinden kolaylığın çıkabileceğini görmek bile, zoru kolay yapıyor. Tüm çabaları için kendisine teşekkür ediyorum.

MUSTAFA ULUSOY
İstanbul, Şubat 2002

Önsöz

90'LI YILLARIN ORTASINDA *Camide Dans Var*'ı yayına hazırlarken, derinden derine hissettiğimiz bir endişe vardı içimizde. İyi gitmeyen birşeylerin varlığına, bir fırtınanın habercisi olması muhtemel bir dizi 'olumsuz gösterge'ye dikkat çekmekti niyetimiz; ama ölçsüz bir iyimserliğin hüküm sürdüğü bir ortamda yanlış anlaşılmamız da muhtemeldi. Sonuçta, özellikle 'okumadan kitap eleştirisi' yapanlar arasında bizi yanlış anlayanlar gerçekten oldu, ama şükür ki, okuyanlar doğru anladı bizi. *Camide Dans Var*, bizi sorunlarımızla yüzleştirdiği için bazı dostlarımızca 'sert' bir kitap olarak algılansa da, bir dizi olumsuzluğun zihinlerimizden ve hayatlarımızdan izalesi yönünde bir işlev görmeyi o günden bugüne sürdürdü, sürdürüyor.

Peygamberin Kardeşleri'ni oluşturan yazılar ise, üslup yönünden *Camide Dans Var*'ın devamı olmakla birlikte, onunla arada ciddi farklar da barındırıyor. Bu farkların ilki, her iki kitabı oluşturan yazıların yazıldığı ortamla ilgili. Ortadaki ciddi sorunlara gözü kapalı ölçsüz bir iyimserliğin hakim olduğu

bir ortamda yazılan *Camide Dans Var*'a mukabil, *Peygamberin Kardeşleri*, aynı dimağların sorunlara odaklanmış halde karamsarlığa duçar olduğu bir ortamda yazıldı. Dolayısıyla nasıl dünün ölçüsüz iyimserlik ortamında olumsuzlukları nazara verip ümitleri makul bir düzeye çekmeye çalışmışsak, bu kez, karamsar tablolara karşı ümit aşılama gibi bir görevle yükümlü hissettik kendimizi. Sanırım, okuyucular 'ortam farkı'nın izlerini bu kitapta rahatlıkla görecektir.

Peygamberin Kardeşleri'ni 'selefi' diyebileceğimiz *Camide Dans Var*'dan ayıran bir diğer sebep ise, sanırım, her iki kitabın yazarı olarak benim hayatımda ve düşüncelerimde yaşanan değişim ve gelişmelerdir. Okuyucular, bu kitapta 'denge' kavramının son derece vurgulu bir şekilde öne çıktığını görecektir meselâ. Kolaylıkla farkedecekleri bir diğer husus, 'denge' paradigması eşliğinde, Hz. Peygamber'in hayatıyla sunduğu örneğin bu kitapta ele aldığımız her bir konuya nüfuz edişidir. Ki, kitabı oluşturan yazıların ikisi, münhasıran Hz. Peygamber'le ilgilidir. Bir diğer önemli fark ise, *Peygamberin Kardeşleri*'nin, ele aldığı her bir konuyu 'bir bütünün parçaları' olarak irdeleme gayretidir. Bu yönüyle, kitabın, gündelik hayatın içinden anlatımların ardına gizlenmiş bir 'ontolojik inşa'nın habercisi olduğunu ümit ediyorum.

Öte yandan, bu kitabı oluşturan yazıların, daha en başta ortak bir kitabın yazıları olarak tasarlanmış olmadığını açık yüreklilikle belirtmemiz gerekiyor. Kitabı oluşturan yazılar, beş yıl gibi bir zaman diliminde, ve özellikle son iki yıl içinde, birbirleriyle ilgili de olsalar, 'bağımsız yazılar' olarak yazıldı; bir kitabın birbirini takip eden bölümleri olarak değil. Bu, bir kitap için elbette bir 'zaaf'tır; ama, sözkonusu yazıların dergi sayfaları arasında zaman içinde dağılıp gitmesi gibi daha büyük bir 'zaaf'ın önüne geçmek için böyle bir zaafa da mecburduk. Anlayışla karşılanacağımızı ümit ediyorum.

Her kitap, bir yazarın ismini taşımakla birlikte, ardında bir

dizi 'kahraman'ı barındırır. Bu kitap için böyle bir 'emeği geçenler' listesi yapmamız şartsa, sanırım, onlarca ismi zikretmemiz gerekiyor. Bana bu kitabı oluşturan yazıların yazılması aşamasında düşünceleri, eleştirileri, teşvikleri ile yardımcı olan bütün arkadaşlarıma kucak dolusu teşekkürler ediyorum. Teşekkür listesinin başına ise, sanırım, yazdığı 'sunuş'un yanısıra, kitaba 'isim babası' olan sevgili dostum, arkadaşım, kardeşim Mustafa Ulusoy'u koymam gerekiyor. Onca yoğunluğu arasında kitapta yer alan yazıları tek tek okuyup kanaatlerini belirtme ve bir sunuş yazma inceliğini göstermenin ötesinde, "Peygamber Bize Gelse" yazısında vurgulanan ve ahir zaman mü'minlerine ümit aşılayan bir hadisten ilhamla, bu başlığı önerdi Mustafa. Düşüncesi, yaşadığımız her türlü olumsuzluğa ve zorluğa rağmen, Hz. Peygamberin 'kardeşlerim' hitabına lâayık olabilecek bir imkânla yüzyüze olduğumuzun altının çizilmesi gerekiyordu. Kitabın satır aralarında özellikle vurgulamaya çalıştığımız bir husus da bu olduğuna göre, sanırım, bundan uygun bir başlık düşünülemezdi.

Mustafa'nın yanısıra, kitapta yer alan yazıların yazımı aşamasında teşvik ve desteğini hissettiğim aziz ağabeyim Selim Gündüzalpe; ve yazamadığım zamanlarda 'bir şefkatli kardeş,' yazdığım zamanlarda ise 'bir zeki muhatap' olarak daima yardımını ve desteğini gördüğüm arkadaşım, kardeşim Salih Özyaytürk'e gönül dolusu teşekkür borçluyum. İsmi tek tek zikre demediğim arkadaşlarımdan ise, helallik diliyorum. Hepsini seviyor, ve beni böylesi arkadaşlarla beraber yaratan ve yaşatan Rabbime sonsuz şükürler ediyorum.

Rabb-ı Rahîm beni onu aşkın kitabın yazarı olmakla nimetlendirmiş de olsa, gerçekte ne kadar zor yazdığımı eşim İnci'den daha fazla gözlemleyen herhalde olmamıştır. Zaman zaman bir 'doğum sancısı' kadar ağır olabilen 'yazım sancıları' ma mukabil kendisinden gördüğüm destek, yardım ve teşvik için ona da gönül dolusu teşekkür borçluyum. Çocuklarım Abdurrahim ve

Sehle de, küçücük yaşlarıyla bana gösterdikleri anlayıştan dolayı elbette teşekkürü hak ediyorlar.

Anneme ve babama ise, üzerimdeki her türlü hakları için, ama özellikle beni ‘özgürlüğüne düşkün’ bir çocuk olarak yetiştirdikleri için teşekkür ediyorum. Hayatım boyu, kendilerinden hep destek, yardım ve teşvik gördüm, her adımında dualarını arkamda hissettim. Ben onlardan razı olduğum gibi, Rabb-ı Rahîm’in de onlardan razı olmasını niyaz ve temenni ediyorum.

Hakkında hiçbir şüpheye mahal olmayan tek kitap, bizatihî içinde belirtildiği üzere, Kitabullah olarak Kur’ân-ı Hakîm’dir. İnsan eseri her kitap ise, birer ikram-ı ilâhî olan güzellikler taşıdığı kadar, hatalar da içerir. *Peygamberin Kardeşleri* bu kuraldan bir istisna değildir. Bilinmelidir ki, kitaptaki güzellikler O’nun hediyesi, kusurlar ise bizim eserimizdir. O yüzden, bize düşen, meleklerin dediğini demektir:

*“Rabbimiz! Seni her türlü kusur ve noksandan tenzih ederiz. Bizde, Senin bize bildirdiğinden başka bir ilim yoktur. Muhakkak ki Alîm Sensin, Hakîm Sensin [biz değil!]”**

METİN KARABAŞOĞLU
Hartford, 13 Şubat 2002

* bkz. Kur’ân, 2:32.

*“Çok isterdim, keşke kardeşlerimi görseydim”
buyurdu Peygamber aleyhisselam.
Sahabileri, “Yâ Rasûlallah!” dediler,
“Bizler senin kardeşlerin değil miyiz?”
Efendimiz, “Sizler benim ashabımsınız.
Kardeşlerim ise henüz gelmediler”
buyurdu ve onları şöyle tarif etti:
“Beni görmediği halde bana iman eden kardeşlerim...”**

* Bu uzun ve meşhur hadisin, Müslim, Taharet 39; Nesâî, Taharet 109, 110; İbn Mâce, Zühd 36; Muvatta, Taharet 37; Suyutî, *Câmiu’s-Sağîr*, c. 2, s. 248’de farklı rivayetleri bulunmaktadır ve bazı rivayetler ‘kardeşler’ tarifinin bilhassa ‘ahir zaman mü’minleri’ne baktığını ihsas etmektedir.

Ahir zamanda genç olmak

BİR MAYIS GÜNÜ, ARTIK orta yaşlığa terfi etmiş biri olarak yollardaydım. Hava, tam bir bahar havasıydı. 'Ahir zamanda çocuk olma'nın bütün ağırlığını yaşayan çocuklarımızı, biraz hafiflemeleri arzusuyla, erkenden ninelerine götürmüştü hanım. Çocuklar hem nine ve dede, hem de toprak yüzü görecekerdi.

Ben ise ihtida öyküleriyle meşguldüm. Hayatında ilk kez üniversitede iken bir Müslümanla, üniversite bitiminde ise İslâm'la tanışan bir hanımın önyargılarla cedelleştiği nice yıllardan sonra İslâm'a gelişinin öyküsünü Türkçe'ye aktarmaya çalışmış; bu arada, bir hayli bunalmıştım. Hava güneşliydi ve güneş yakmıyordu. Bahar beni dışarıya davet ediyor, yorgun zihnim yeni bir ihtida öyküsünün tercümesine elvermiyordu.

Çoluk çocuk emin ellerde, hava da günlük güneşlik olduğuna göre, birçok yazımın doğum vesilesi olagelmiş bir işe gönül rahatlığıyla koyulabilir; ilk anda nereye çıkacağı belirsiz biçimde, sokaklar arasında rastgele bir yolculuğa çıkabilirdim.

Çıkmıştım da. Yolun daha ilk adımında karşıma çıkan gazete manşetleri keyfimi kaçırmıştı lâkin. Zihnim manşetlere takılmış halde, sokaklar arasında yürümeyi sürdürdüm. Dar sokaklar, arabaların işgali altındaki kaldırımlar, arabalar arasından selametli bir geçit bulma çabası derken, Kadıköy meydanına çıktığımda, bir sürprizle karşılaştım. Bayram değil, seyran değil, hafta sonu hiç değildi. Ama meydan ve meydanı çevreleyen her yer kalabalıktı. Kafeler, kafeteryalar, muhallebiciler, pastaneler, mağazalar, fast-food mekânları, dükkanlar, otobüsler, dolmuşlar, banklar, vapur iskelesi, otobüs durakları.. her yer doluydu. Her yaştan insan, ama özellikle de gençler doldurmuştu meydanı. Cep telefonuyla oyalanarak arkadaşını bekleyenleri de vardı, arkadaşına kavuşmuş halde gezip dolaşanı da. Kimi bir kafede tek başına oturuyor, kimi gruplar halinde gülüp eğleniyordu.

Hafta ortası bu meydanda bu kadar genç olmazdı aslında. Yoksa bir gösteri, bir olay, bir konser filan mı vardı?

Neden sonra anladım ki, bugün hafta ortasıydı, ama yine de tatil günüydü. Bugün, vaktiyle bayram olarak gençlere adanmış bir Mayıs günüydü.

Günün anlam ve önemine gecikmeli de olsa intikal ettikten sonra, bugün bu meydanı gençliği esas alarak gözlemlene düşüncesi içimde belirdi. Bir gözüm denize, bir gözüm meydana yakın vaziyette bir banka oturdum. Vaktiyle bana ‘meydan okumaları’ yazısını düşündüren bu mekânda gençliğe adanmış bir Mayıs günü ‘gençlik okumaları’na başladım. Neye niye bakacağımı aşağı yukarı biliyordum. Ne niyetle bakmayacağımı da. Gözüme ilişen kareler arasında “Gençliğimiz acınacak halde” gibisinden hükümlere ulaşmayı sağlayacak bir seçmecilik yapmaya niyetim yoktu meselâ. Hem, “Gençliği eğitmek lâzım” gibi pedagoji özürsü cümleleri oldum olası sevmiyordum. “Gençler kötü durumda” demek kolay, ama genç olmak zordu; bunu çok iyi biliyordum. Rudyard Kipling gibi, ben de, “I

know what it is to be young” diyebilirdim, zira vaktiyle ben de bir gençtim, gençliğin ne demek olduğunu iyi bilirdim. Ayrıca, birilerine tepeden bakmak, kişileri yönetilecek ve yönlendirilecek nesnelere olarak görmek, hiç sevmediğim tavırlar arasındaydı. Dahası, her hal ve şartta, Allah'ın insanı temiz bir fitratla yarattığına dair inancım vardı. Her insanın aynı temiz fitratla dünyaya geldiğini sevgili Peygamberimden öğrenmiştim. O yüzden, fetret manzaralarının hâkim olduğu durumlarda dahi, fetrete karşı fitrata itimadım vardı.

Ne var ki, bu ülkede sittin senedir ‘durumdan vazife’ çıkarılanların ‘vazife’den çıkardıkları ‘durum’ da meydandaydı. Ve bende uyanan düşünce, meydandaki bu ‘durum’dan bir ‘vazife’ çıkarmaktı.

* * *

O GÜN O MEYDANDA o banka oturmuş halde, bu ülkede birilerinin kendi tekellerinde zannettiği birşeyi yaptım. Ortadaki ‘durum’a baktım ve bu durumdan bir ‘vazife’ çıkardım. Gelin görün ki, kelime anlamı dahi ‘selam’ ve ‘barış’ olan İslâm’a savaşçıların yaptığı türden bir sosyal-siyasal mühendislik vazifesi değildi çıkardığım. Bilakis, ‘empati’ydi. Otuzaltı yaşına gelmiş, evlenip barklanmış, gençlikle gelen bir dizi soru ve sorundan bir şekilde kurtulmuş biri olarak gençlere dair ahkâm kesmek kolaydı; ama aslolan, empatik olmak, kendisini o gençlerin yerine koyup onları anlamaya çalışmaktı.

O yüzden, o meydanda, kendi gençlik günlerime dair hafıza arşivimde kayıtlı notlardan da istifade ile, kendimi yirmi yaş genç olarak düşündüm. Onbeş, onyediyahut ondokuz yaşında olsaydım şu ortamda ne yapardım, ne düşünürdüm, neden nasıl etkilenirdim, neye nasıl tepki verirdim; anlamaya çalıştım. Meydanda bu düşünceyle gezindim, vitrinleri bu nazarla seyrettim; mağazaları, gazete bayilerini, seyyar CD tezgâhlarını, kitapçıları, kasetçileri bu nazarla taradım; yol boyu gelip ge-

çen arabalara, insanlara bu nazarla baktım. Vâkıa ortadaydı: Genç olmak her zaman zordu ama, ahir zamanda genç olmak zorun zoruydu.

Ahir zamanda genç olmak, bir bakıma, herşeyin maddeye indirgendiği bir çağda, maddenin olanca ağırlığı ve duygusuzluğu ile insanın üzerine çöktüğü bir karabasan yaşamaktı. Lisede yahut üniversitede okuyan yahut şu veya bu işyerinde çalışan veyahut çalışacağı iş arayan bir genç, genç olarak heveslerin ve heyecanın zirveye tırmandığı bir süreci yaşarken, her gün bir üst modeli çıkan arabaların metalik ağırlığı altında eziliyordu meselâ. İnsanların araba modeli, gömlek markası ve beden ölçüsü ile değerlendirildiği bir zamanda yaşanan.

Böyle bir zamanda 'genç' denince anlaşılan şeyin ne olduğu, 'gençlik'in neye indirgendiği, öncelikle 'gençlik ve spor' bakanlığının adından; ilaveten, sözümona gençlik filmlerinin birbirinin tekrarından öteye geçmeyen ana temasından; keza, gençlik adına çıkarılan dergilerin ruj-blucin-jöle-parfüm-gömlek reklamları arasına serpiştirilmiş bol resimli yığınla şarkıcı-manken-oyuncu-kim kiminle-in'ler ve out'lar haberinden rahatlıkla anlaşılabilirdi. Maamafih, gerek gençlik dergilerinde, gerek sair dergilerin, gazetelerin, TV'lerin, internet sitelerinin ve radyoların gençlikle ilgili yayınlarında 'gençliğin sorunları'na değinilmiyor değildi. Gelin görün ki, buralara bakınca, gençliğin 'cinsel sorunlar'dan öte bir derdinin olmadığı, genç olmanın da 'cinsel sorunlu olmak'tan ibaret olduğu pekâlâ sanılabilirdi. Sergilenen, gençliği cinselliğe indirgemekten ibaretti.

O gün o meydanda dolaşan blucinli yahut mini etekli kızların, gözücuyla onlara bakan delikanlıların, hatta o kızlar gibi giyinmeye utanan genç kızlar ile o şekilde giyinmiş kızlara bakmaya utanan delikanlıların sorunları arasında 'cinsellik'in olmadığı söylenemezdi elbette. İnsanın ete-kemiğe indirgendiği bir zamanda; gençlik adına yapılan her etkinliğin ve her

yayının 'cinsellik' boyutunu muhakkak içerdği bir zamanda; gözlerin, gönüllerin ve zihinlerin bu yöne neredeyse zorla ve ısrarla sürüklendiği bir zamanda, ortada bir 'cinsel sorun'un varlığı kaçınılmazdı.

Ne var ki, helâlinden çözüm yolunu Rabbimizin bize rahmetiyle bildirdiği bu sorunun ötesinde, gençlerin başka bir dizi sorunu vardı. Ama bunlar akli fercine inmiş ahir zaman ukalâ-larınca asla yazılmazdı. İnsanların 'para'sı kadar değerli olduğu şu ortamda kendisini 'para'sızlıktan dolayı değersiz bilen kaç genç vardı acaba; bilemezsiniz. Hem, kaç gencin hayatının gagesi, 'bu zamanda herşeyin anahtarı' olduğu hükmünden hareketle, 'para'ya kilitlenmişti kimbilir? Dün caddeden son model Ferrari'yle lastikleri öttüre öttüre yol alan züppe, kaç gencin aklını çelmelemiştir acaba? Babası kapıcı olduğu için kendisini değersiz zannederek okula giden kaç genç vardı? Babasının dürüstlüğü'nün, yumuşak huyluluğunun, dindarlığının, temizliğinin beş para etmediğini hissederek kendi geleceğini böyleleri gerçek değerlere bedel 'hâkim değerler'e göre kurma yönünde şeytanî iğvalara maruz kalan genç sayısı acaba ne kadardı? Hem bu sabah kaç genç kız, aynaya bakarken, siyah saç ve esmer teni için üzülmüştü? Bugün kaç genç kız, saçını sarıya boyatmak üzere kuaföre uğramıştı? İnsanlar nazarında 'değerli,' yani 'manken gibi' olabilmek için fazladan on santim boy kazanmaya kendini mecbur bilen, o yüzden her türlü ortopedik felaketi göze alarak on santimlik topuklu ayakkabılarla yollara düşen genç kız sayısını kim biliyordu? Bu gençlerin her birinin yüreğinde kopardığımız hoyrat fırtınalardan haberdar mıydık?

Gençliği cinselliğe, genç kızlığı sarı saçlı beyaz tenli 1.70'lik manken görüntüsüne, delikanlılığı ise asgari 1.75'lik atletik bedene ve spor arabaya indirgeyen hâkim anlayışın yol açtığı sorunların her biri, başlıbaşına bir inceleme konusuydu. O sorunların her biri, dünyanın her yerinde her gün binlerce, yüzbinlerce, hatta milyonlarca genci mutsuz ediyor; binler-

ce, yüzbinlerce aileyi kavga, öfke ve gözyaşı içinde mutsuzluğa sevk ediyordu. Babası kendisine Reebok ayakkabı alamadı diye intihara yeltenen gençlerin olduğu bir dünyadaydık da, bu dünyanın onu bir ayakkabıyı uğruna intihara teşebbüs edilecek hale nasıl getirdiğini analiz edebilmiş miydik?

Oysa, birilerine kalsa, liseli Neşe'nin sorunu 'kepek sorunu'ndan ibaretti. Filan şampuan üç artı bir formülüyle bu sorunu çözerdi. Genç dediğin, bir cep telefonuyla özgür olur, bir şişe kola'yla kolayca özgürlüğün tadını bulur, karşısındaki insana değil, arabasına veyahut blucinine aşık olurdu!

Bırakalım ötesini; sadece bu örnekler dahi, ahir zamanda genç olmanın zorluğunu ilk elden bildiren işaretlerdi.

* * *

KENDİME BİR bilimsel uzmanlık alanı seçsem, galiba 'semyotik'i, yani 'göstergebilim'i seçer; sonra, böylesi bin türlü 'gösterge'yi alıp, yaşadığımız günlerin 'genç'liğe yüklediği anlamı ayrıntısıyla gösterirdim. Maamafih, bir semyolog olmadan da, gençliğe yüklenen bu anlamın, özetle, 'görüntü ve gösteriş budalası bir tüketim kölesi' olmaktan öteye geçmediğini söyleyebilecek durumdaydım. Hayır, gençlik hiçbir çağda bu kadar aşağılanmış olamazdı. Genç olmak, hiçbir çağda bu kadar ucuz biçimde harcanmış olamazdı!

Hem, bir Foucault yahut Baudrillard olsam, 'iktidar' veya 'simülasyon' kavramları eşliğinde, sözde özgürlük görüntüsü altında alttan alta zihinlere kazınan modern dayatmaların analizine girişebilirdim. Bütün dünya gençliğinin kıyafeti blucin ve tişörte indirgenmişse, bu, bilince dokunmuyor gözüküp alttan alta hükmeden bir modern despotizmin eseri değil miydi?

Ahir zamanda genç olmak zor, hem de çok zordu kısacası. Zira, ahir zamanın despotizmi, evvel zaman despotları gibi doğrudan dayatmalara kalkışıp direnç üretmiyordu. Bilakis, kendi tercihini size sizin kendi tercihinizmiş gibi hissettirerek

dayatan sofistike teknikler kullanıyordu. Özgür olduğunu hisseden bir köle, kendi kararını verdiğini zanneden bir güdümlü kılıyordu sizi. Farkedemiyordunuz.

* * *

KENDİMİ HERHANGİ bir gencin yerine koyduğum, sonuçta ‘ahir zamanda genç olma’ya dair bir yazıyla ilham olduğum o günlerin üstünden haftalar, aylar, hatta neredeyse bir yıl geçmişti ki, yine aynı mekânlardaydım. Özel bir sebebi olmasa da, özellikle kitapçıları, kasetçileri, sahafları, CD satan dükkanları, seyyar CD ve kitap tezgâhlarını dolaşmak gelmişti içimden. Yüzlerce dergi, onbinlerce kitap, binlerce kaset ve CD arasından ruhuma uygun birşeyler bulmaya çalışmış, böylece müthiş bir sorgulama yaşamıştım.

İnsan, bu kadar çeşidin ve bu denli büyük bir enformatik kalabalığın ortasında, aradığı şeyi nasıl bulabilirdi? Ne aradığını az çok kestirir halde dahi aradığı şeyi bulmak öylesine zorken, yalnızca ‘aradığı’ni bilen, gerçeği aramak için yollara düşen, ama henüz gerçeğin ne olduğunu dahi kestiremeyen biri, bu labirentin içinden nasıl çıkabilirdi?

O gün kendimi bir keşmekeşin ortasında bulduğumda, ahir zamanda genç olmanın zorluğu bir kez daha pekişmişti zihnimde. Ahir zamanda genç olmak zor, ahir zamanda arayan genç olmak daha zor, ahir zamanda aradığını bulabilmiş genç olmak ise çok daha zordu.

Kendimi bir labirentin ortasında hissettiğim o kitap-kaset-CD-dergi yolculuğumun sonrasında vardığım sonuç buydu. Karamsar bir sonuca ulaştığımı biliyor; ancak “Bu kalabalığın, bu keşmekeşin, bu çukurlar, girdaplar ve çıkmaz sokaklar yüklü labirentin hakikate çıkan yolunu bulmayı kim nasıl becerebilir ki?” sorusuna bir türlü olumlu cevap veremiyordum.

* * *

O GÜNÜM bu karamsar sorgulamanın getirdiği mahzun ve müessif ruh haliyle geçmiş; sıkıntılı ve muzdarip bir hal, gece yarısı gözümü kapayınca kadar bana eşlik etmişti. O sıkıntı yüzünden pek uykumu alamamış olmakla birlikte, ertesi gün sabah namazına kalkabilmişim neyse ki. Gözüm yorgun, ruhum daha da yorgun olsa bile, namazdan sonra yatma isteği hissetmedim ve bir günü daha sıkıntıyla geçirmeyi de istemediğim için, daha önce kaldığım yerden Kur'ân okumayı sürdürerek uyanık kalmayı yeğledim. Kehf sûresine gelmişim! İlk anda, yaşadığım ruh haliyle sıranın bu sûreye gelişi arasındaki tevafuku hissedebilmiş değildim gerçi. Ancak, âyetler arasında ilerleyip sayıları bizce meçhul gençlerin anlatıldığı kısma geldiğimde, uyanmış sayılırdım. Bütün bir toplumun şirkten yana durduğu bir zamanda hidayet üzere kalabilmiş Ashab-ı Kehf'in tamamının genç olması bir tesadüf müydü? Yoksa, şartlar ne kadar ağır, küfür, şirk ve şehvât ne kadar baskın olursa olsun, bunların üstesinden gelerek hakikati bulmanın imkânına, ve bu imkâna en yakın olanın herşeye rağmen gençler olduğuna dair bir ders, iz, işaret veya telmih yok muydu bu sûrede?

Evet, vardı. İçtenlikle ve ısrarla aramayı sürdüren bir gencin en ümitsiz şartlarda dahi aradığını bulabileceğine dair bir ders, bu sûrede kesinkes vardı. Hem, Resûl-i Ekrem aleyhissalâtu vesselâmın Deccal fitnesine karşı ümmetine bu sûreyi tavsiye buyurmasının elbette bir anlamı ve hikmeti olmalıydı.

* * *

KEHFSÜRESİNİN karamsarlık iklimini dağıtan bir ümit ışığı olarak karşıma çıktığı o günle birlikte, dünyama, yine Kur'ân'dan, gençliğe dair başkaca ümit ışıkları da girecekti. Kavminin topluca putlara taptığı bir zamanda hakikati bulan İbrahim, ateşler içine atılıp ateşler içinde yanmayan İbrahim, Firavun sarayında Musa, Züleyha karşısında Yusuf, sapanlar ve saptıranlar arasında Yahya ve İsa.. her birinin sergilediği hal, mutlak de-

recede ümitsiz bir durumun asla sözkonusu olmadığını; en zor zamanlarda ve en ağır imtihan ortamlarında dahi bu zamanın ve ortamın kabını ve kalıbını kırıp hakikati bulmanın ve hakikat üzere olmanın pekâlâ mümkün olduğunun delilleri değil miydi? Put yapıcı babanın evinde puta tapmayan, putperest toplumun içinde putperestliğe zerre miskal bulaşmayan ve de ateşler içinde olup ateşte yanmayan İbrahim'in bir orta yaşlı veya yaşlı değil de bir genç olması 'ahir zamanda genç olma'nın zorluğuna dair gözlemlerle bunalan zihnime bir yol, bir iz sunamaz mıydı?

Açıkçası, zorlukta biri diğerinden geri kalmayan ortamların her birinde İbrahim de, Musa da, Yusuf da, Yahya da, İsa da, bir genç iken bu ortamların karanlığını aşmış, bir genç olarak hakikate ulaşmış, bir genç olarak aydınlanmış ve aydınlatmışlardı.

Öte yandan, bir hükümdar nebinin, Davud aleyhisselamın oğlu olarak servet ve şöhret içinde ve bilginin ve iktidarın zirvesinde dururken Süleyman, servetin, şöhretin, bilginin ve iktidarın her hal ve şartta yozlaşma sebebi olmadığını; bir gencin bütün bunların içinde pekâlâ hakikat üzere kalabileceğinin örneği idi.

Hem, yine Kur'ânda, bozulmuş bir ortamda bozulmadan kalabilen genç kızların da örneği vardı. Annelerin dahi bütün bir kavmin yoluna uyup yoldan çıktığı bir vasatta Lût'un kızları, keza sonunda haklarında azap inmesine sebep olan sapkınlıklarıyla Medyen kavmi içinde imanlarıyla parıldayan Şuayb'in kızları, ayrıca İmran'ın kızı Meryem bu örneklerin başındaydı.

* * *

AHİR ZAMANDA genç olmanın zorluğuna mukabil, ahir zamanda mü'min genç olarak sapaşağlam durmanın pekâlâ mümkün olduğuna işaret eden, yalnızca bu Kur'ânî örnekler de değildi. Onların yanısıra, Asr-ı Saadette de buna dair bir dizi

örnek vardı. Hz. Peygamber, biiznillah, kötülüğün her türlü-
ne bulaşmış Cahiliye toplumunun gençleri arasından cihana ve
asırlara örnek olacak şahsiyetler çıkarmıştı. Ali, Cafer, Zübeyr,
Talha, Ammar, Abdullah b. Mes'ud, Zeyd, Mus'ab, Sa'd b. Ebi
Vakkas, bu vâkıanın Mekke'deki en parlak örnekleriydi. Pey-
gamberin kızları Zeynep, Rukayye, Ümmü Külsûm ve Fâtıma,
Ebu Bekir'in kızları Esmâ ve Âişe ise, genç kızlar nezdindeki
en parlak örnekleri idi bu vâkıanın. Bu tablonun Medine cep-
hesinde de Zeyd b. Sabit, Muaz b. Cebel, Sehl b. Sa'd, Cabir b.
Abdullah, Zeyd b. Erkam, Seleme b. Ekvâ gibi yüzlerce, bin-
lerce isim vardı. Hasan, Hüseyin, Üsame, Abdullah b. Ömer,
Abdullah b. Zübeyr, Abdullah b. Abbas, Enes b. Malik, Abdul-
lah b. Cafer gibi örnekler ise, Hz. Peygamber'in elinde yetişmiş
gençler olarak, bize onun gençlerle nasıl muhatap olduğuna,
dolayısıyla bizim bir gence ne şekilde muhatap olmamız icab
ettiğine dair ipuçları sunuyorlardı.

Bütün bu isimleri Hz. Peygamber'in yanına çeken unsur,
elbette onun elçisi olduğu hakikatti. Ancak, burada dikkat ge-
rektiren bir husus, Hz. Peygamber'in o kudsi hakikati hakikat-
li bir biçimde gençlere sunmuş olmasıydı. Zorlayan, dayatan,
suçlayan, hor gören biri değildi Resûl-i Ekrem. On yaşında ta-
nıştığı Hz. Peygambere on sene hizmet eden Enes b. Malik, o
on sene boyunca kendisinden bir kere "Niye bunu böyle yap-
tın? Niye şunu şöyle yapmadın?" diye bir azarlama ve tersleme
duymadığını; kendisi zaman zaman verilen işi unuttuğu, be-
ceremediği, oyuna dalıp kaldığı halde bunun böyle olduğunu
anlatıyordu. Amcası Abbas'ın oğlu Fadl, Veda Haccı esnasın-
da, Hz. Peygamber'in şefkat ve hikmet yüklü terbiyesinin bir
örneğiyle tanışmıştı. Fadl'ın gözü az ötede gördüğü bir genç
kıza kaymış; karşılıklı, bakışmışlardı. Bunu farkedenden Resûl-i
Ekrem aleyhissalâtu vesselam "Sözde hacca gelmişsin, yaptığın
işe bak!" kabilinden bir sözü asla sarfetmemiş, Fadl'a tek keli-
me dahi etmemiş, sadece elini Fadl'ın yanağına koyup yüzü-

nü hafifçe başka tarafa çevirmişti. Namaz ve Kur'ân öğrenmek için kabileleri tarafından Medine'ye gönderilmiş bir grup genci, ana-babalarını özlediklerini hissettiği gün, başlarını okşayıp sırtlarını sıvazlayarak, memleketlerine göndermişti. Medine'de yetişmiş nice genç sahabinin hatırasında, Resûl-i Ekrem'in sefer dönüşü kendilerini devenin terkesine alması, koşu yarışı ve güreş gibi oyunlarında kendilerine tezahüratta bulunması, kendisine getirilen turfanda meyveyi onlara sunması, gençliğin getirdiği toylukla meramlarını en uygunsuz dille ifade ettikleri durumda dahi sabır ve tahammülle kendilerini dinlemesi.. gibi bir dizi hadise vardı.

Ve, gençlere yönelik bu nebevî tavrın belki en manidar veçhesi, onun gençlere güvenmesi ve kendilerine güven vermesiydi. Kendisi henüz Mekke'de iken Mus'ab b. Umeyr'i İslâm'ı tebliğ için Medine'ye gönderdiğinde, Mus'ab yirmidört yaşındaydı ve Medineli kalpler İslâm'la onun vesilesiyle tanışmışlardı. Üsâme b. Zeyd'i hazırladığı son sefere kumandan yaptığında, Üsâme'nin yaşı yalnızca ondokuzdu. Attâb b. Esîd'i Mekke'ye vali tayin ettiğinde, Attâb'ın yaşı ya yirmi ya da yirmibirdi. Ashabı arasında fıkhi en iyi bilen kişi olarak tarif ettiği Zeyd b. Sabit, Resûlullah'ı ondört yaşında tanımıştı ve hakkında bu söz söylendiğinde en fazla yirmüç-yirmidört yaşındaydı.

Kısacası, Resûl-i Ekrem'in Cahiliye'yi Asr-ı Saadet'e çeviren süreçte bize verdiği derslerden biri, gençlere nasıl ve ne şekilde muhatap olunacağını dersiydi. O heyecanlı taze ruhlardan iman kahramanları çıkması için nasıl bir incelikle, hangi hikmetli üslupla kendileriyle ilgilenileceğinin dersiydi. Fetret ortamında fitrat tohumlarını ezmeden ve kırmadan uyandırma dersiydi. Hakikatli bir biçimde sunulmak şartıyla hakikati kabule en yakın olanların, herşeye rağmen, gençler olduğunun dersiydi.

İŞTE BU BAKIMDAN, Hz. Peygamber'in hayatına dair heyecanla okuduğum ilk kitaplardan birinin yazarı olarak Martin Lings'in bir sözü, hâfızamda silinmez bir yer edinmişti. Genç yaşta, yanılmıyorsam yirmibir yaşında İslâm'ı seçmiş bir İngiliz olarak Lings, yaşlılar, zenginler, ünlüler ve soylular İslâm davetine karşı direnirken gençlerin İslâm'a daha kolay biçimde yönelişlerini, yönelemeyenlerinin dahi İslâm'a diğerlerinden daha yakın duruşunu, şairâne bir duyarlılıkla, şöyle tarif etmekteydi:

“Elbette gençlerin ve zayıfların hepsi hemen ilâhî daveti kabul etmemişti; fakat hiç olmazsa küçük yaşamlarını bir klarne-tin notaları gibi bölen davetin önem ve şiddetine karşı kulaklarını tıkamalarına neden olacak kendini beğenmişlikleri yoktu.”

Vâkıa, her zaman için, buydu. Gençliğin hislerin ve heyecanın zirvede olması, toyluk, tecrübesizlik gibi bir dizi zorluğu olduğu gibi, bu zorlukların üstesinden gelmeyi mümkün kılacak karşı-ağırlıkları da gençlere vermişti Rabb-ı Rahîm. Genç demek, öte yandan, arayan adam demektir. Genç olmak, arayış içinde olmaktır. “Ben bileceğimi zaten biliyorum. Kimseden öğreneceğim birşey yok” türünden bir tavır, bir gencin tavrı olamazdı. Bir genç, böylece, kendisine takdim olunan bir hakikate daha baştan kulağını kapayamazdı. Bilmeye yönelik merak, öğrenmeye duyulan açlık, hayat yolculuğunun başlarında olduğunu bilmekle gelen iddiasızlık, bir genci hakikati kabulde avantajlı kılan unsurlardı.

‘İsyân çağı’ idi gençlik. ‘Ergenlik dönemi’ denilen şey, o güne kadar kendisine öğretilen herşeye karşı kuşku ve itiraz dönemi idi. Rabb-ı Rahîm, gençliğe adım atarken insana böyle bir hâlet-i ruhiye veriyordu ki, aklını başka akılların cebine koymasın, kendisi düşünüp tartsın, hakikate gitmesini engelleyen bütün maniaları ve dayatmaları aşsın.

Putperest bir kavimde put yapıcı Azer'in evinde İbrahim'in bir tevhid eri olarak belirmesi bu sırdandı. Firavun sarayında

Musa'nın bir muvahhid olarak yükselişi de bu sırdandı. Yine bu sırdandır ki, Mekke'nin reisi Utbe'nin oğlu Huzeyfe, Mekke'nin ileri gelenlerinden Süheyf'in oğlu Abdullah ile kızı Sehle, Ebu Süfyan'ın kızı Remle, dedesi Resûlullah'a 'ebter' der ve babası İslâm'a karşı taktikler geliştirir iken Amr b. Âs b. Vâil'in oğlu Abdullah, Ebu Uhayha Saîd b. Âs'ın oğulları Halid ve Amr, ilk Müslümanlar arasındaydı. Medine münafıklarının reisi Abdullah b. Ubey'in aynı adı taşıyan oğlu Abdullah ile kızı Cemile'nin, Medineli en amansız İslâm düşmanlarının başında gelen Ebu Âmir Fâsık'ın oğlu Hanzale'nin ciddi ve samimi birer Müslüman olmaları da bundandı.

Ne var ki, yine bu 'isyan ruhu,' doğrunun yanlış biçimde sunulduğu yerde, ters sonuçlar getirebilmekteydi. Sunulan bir doğru doğru biçimde sunulmamış; dayatmayla, zorla, zorbalıkla kabulüne çalışılmış ise, aynı genç ruh bu kez doğruyu reddedebiliyordu. Nitekim, meselâ şu topraklarda, dinî hayatın uzağındaki birçok ailenin çocukları dine yönelebilmemiş iken, doğruyu doğru biçimde sunamamış olan dindar ailelerin çocukları dindarâne bir hayatın uzağına düşebiliyordu.

Sözün kısası, genç ruhların—ahir zaman dahil—her zaman ve zeminde hakikati bulmalarını mümkün kılacak bir donanımları vardı; ama bu donanımın işe yaraması için, fetrete karşı fitratın istimali şarttı, doğrunun doğru biçimde sunulması şarttı.

* * *

ŞAHSEN, BUNU böyle biliyor; o yüzden, ahir zamanda genç olmak ne denli zor olursa olsun, her gençte hakikati kabule yatkın bir potansiyelin var olduğunu düşünüyorum. Hem, hâlihazırda hangi vaziyette bulunursa bulunsun, her genci hakikate müşteleri olabilir bir istidatta görüyorum.

Yaşadığımız çağ kalblerin esir, nefislerin ise vezir edildiği bir dönem olsa bile; şu zamanda köpekler serbest bırakılıp taş-

lar bağlanmış olsa bile; akıllı uslu durmanın çılgınlık, 'çılğınlar gibi eğlenme'nin ise akıl kârı bilindiği bir dönemde yaşanıyor olsa bile; ahir zaman genci hakikati gene de bulabilir. Ahir zamanın şartlarını en yoğun biçimde yaşıyor olan; nefislerin en ziyade serbest olduğu ve istediğini yapabilecek maddî imkânlarla en ziyade kavuştuğu Batıda şu halde bile milyonlarca gencin İslâm'ı seçmiş olması, sayıca daha da fazlasının ise gerçeği bulmak için yollara düşmesi, bize bu gerçeği haykırıyor. 'Dindar' olmanın maddî-manevî mahrumiyet ve horlanma sebebi olabildiği şu ülkede dahi, böylesi binlerce, yüzbinlerce, belki milyonlarca genç aramızda dolaşıyor. Bu ülkede, üzerine kapı kilitlense, kendisine deli muamelesi yapılsa dahi namazından vazgeçmeyen; ulaşabildiği ve ancak gizlice okuyabildiği kitaplar saklandığı yerlerden bulunup yakılsa dahi iman yolunda yolculuğunu sürdürebilen genç erkekler; üniversite kapısında binbir mihnetle yüzyüze kalabileceğini bildiği ve ailesinde tek bir mesture olmadığı halde Rabbinin rızasını gözeterek örtünebilen genç kızlar bulunuyor.

Ahir zamanda genç olmak zor, biliyorum. Ahir zamanda mü'min genç olmanın daha kolay olmadığını da biliyorum. Ama doğuda batıda yaşanıp nazarımıza işen böylesi milyonlarca örnek, bize 'zor' olanın 'imkânsız' da olmadığını açıkça gösteriyor.

Ve, fetrete karşı fitratın, hazır cevaplara karşı soruların, yanlış kapılara karşı doğru arayışların eşliğinde yaşanan bu vâkıya bakıp, kim olursa olsun bütün gençlere arkadaş nazarıyla baktığını söyleyen bir şefkat ve hikmet erinin ruh hâliyle donanalım istiyorum.

Arayan her gence bu nazarla bakarken, bin türlü engeli aşır hakikati bulabilmiş her bir gence, 'ahir zaman evliyası' gözüyle bakalım istiyorum.

Zira, ahir zamanda genç olmak, ateşler içinde olmaktır. Ahir zamanda mü'min genç olmak, ateşler içinde yanmamaktır.

Açıkçası, ahir zamanda mü'min genç, ateşler içinde İbrahim misalidir. Firavun sarayında Musa, çağın Züleyha'ları karşısında Yusuf misalidir.

Ve, ateşler içinde İbrahim'i yakmayan, Firavun sarayında Musa'yı saptırmayan, Züleyha karşısında Yusuf'u kandırmayan sırra erildiğinde, ahir zamanda mü'min genç olmanın yolu elbette görülecektir.